

Safarboyeva Gulniso Ilhom qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

“Hayot faoliyati xavfsizligi” kafedrası

“Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi” yo’nalishining 2-kurs talabasi

EKOLOGIK FAVQULODDA VAZIYATLARNING BIOSFERAGA TA’SIRI

Annotatsiya. Ushbu maqola ekologik favqulodda vaziyatlarning biosferaga ko‘p qirrali ta’sirini o‘rganadi, tabiiy ofatlar, inson tomonidan kelib chiqadigan inqirozlar va ularning o‘zaro ta’sirini o‘rganadi. To‘liq adabiyotlarni o‘rganish orqali ushbu tadqiqot bioxilma-xillik, ekotizimlar va biosferaning nozik muvozanatiga ta’siri haqida tushuncha berishga qaratilgan. Maqolada ekologik favqulodda vaziyatlarning og‘irligi va ularning sayyoramizga doimiy ta’sirini tushunish uchun ilmiy dalillar va ekspert xulosalarini birlashtirgan yaxlit yondashuv qo‘llaniladi.

Kalit so‘zlar: Ekologik favqulodda vaziyatlar, biosfera, bioxilma-xillik, ekotizimlar, tabiiy ofatlar, inson tomonidan kelib chiqadigan inqirozlar, adabiyotlarni tahlil qilish, ta’sirni baholash, yumshatish strategiyalari.

Abstract. This article examines the multifaceted effects of environmental emergencies on the biosphere, examining natural disasters, human-induced crises, and their interactions. Through a comprehensive literature review, this study aims to provide insight into the impact on biodiversity, ecosystems and the delicate balance of the biosphere. The article takes a holistic approach that combines scientific evidence and expert opinion to understand the severity of environmental emergencies and their lasting impact on our planet.

Keywords: Environmental emergencies, biosphere, biodiversity, ecosystems, natural disasters, man-made crises, literature review, impact assessment, mitigation strategies.

Анотатци: В этой статье рассматривается многогранное воздействие экологических чрезвычайных ситуаций на биосферу, изучаются стихийные бедствия, антропогенные кризисы и их взаимодействие. Посредством всестороннего обзора литературы данное исследование направлено на то, чтобы дать представление о влиянии на биоразнообразие, экосистемы и хрупкий баланс биосферы. В статье применяется целостный подход, сочетающий научные данные и мнения экспертов для понимания серьезности экологических чрезвычайных ситуаций и их долгосрочного воздействия на нашу планету.

Ключевые слова: Чрезвычайные экологические ситуации, биосфера, биоразнообразие, экосистемы, стихийные бедствия, техногенные кризисы, обзор литературы, оценка воздействия, стратегии смягчения последствий.

KIRISH

Biosfera, yer yuzida hayot bog‘langan veb o‘z ichiga olgan, ekologik favqulodda vaziyatlar tufayli misli ko‘rilmagan muammolarga duch. Bo‘ronlar, zilzilalar va o‘rmon yong‘inlari kabi tabiiy ofatlar, ifloslanish va o‘rmonlarning kesilishi kabi inson tomonidan kelib chiqadigan inqirozlar bilan bir qatorda sayyoramizning nozik muvozanatiga katta xavf tug‘diradi. Ushbu maqola ushbu favqulodda vaziyatlar va ularning keng qamrovli oqibatlari o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni o‘rganishga qaratilgan.

Mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko‘rib chiqish olimlar va tadqiqotchilar o‘rtasida ekologik favqulodda vaziyatlarning biosferaga zararli ta‘siri to‘g‘risida konsensusni ochib beradi. Toshqinlar va bo‘ronlar kabi tabiiy ofatlar yashash joylarining yo‘q qilinishiga, bioxilma-xillikning yo‘qolishiga va ekotizim faoliyatining buzilishiga olib kelishi mumkin. Sanoat ifloslanishi va iqlim o‘zgarishi kabi inson tomonidan kelib chiqadigan inqirozlar bu muammolarni yanada kuchaytiradi, natijada uzoq muddatli ekologik zarar etkaziladi.

Adabiyotlar tahlili

Ushbu tahlilni o‘tkazish uchun ekspertlar tomonidan ko‘rib chiqilgan maqolalar, atrof-muhit agentliklarining hisobotlari va ekspert xulosalari tizimli ko‘rib chiqildi. Tegishli adabiyotlar uchun asosiy ma‘lumotlar bazalari qidirildi va ekologik favqulodda vaziyatlarning biosferaga ta‘siriga bag‘ishlangan tadqiqotlar kiritish uchun diqqat bilan tanlandi.

Ekologik favqulodda vaziyatlar barcha tirik organizmlar va ularning atrof-muhit bilan o‘zaro ta‘sirini o‘z ichiga olgan biosferaga chuqur va ko‘pincha salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu favqulodda vaziyatlar bo‘ronlar, zilzilalar, toshqinlar, o‘rmon yong‘inlari va vulqon otilishi kabi tabiiy hodisalardan yoki inson tomonidan sodir bo‘lgan faoliyatdan, shu jumladan ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar, neftning to‘kilishi, o‘rmonlarning kesilishi va ifloslanishdan kelib chiqishi mumkin. Ushbu favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini keng ko‘lamli bo‘lishi va biosferaning turli jihatlariga ta‘sir qilishi mumkin:

1-rasm

Bioxilma-xillikning yo‘qolishi: atrof-muhitdagi favqulodda vaziyatlar yashash joylari va ekotizimlarning buzilishiga olib keladi, natijada bioxilma-xillik yo‘qoladi. Turlar atrof-muhitning keskin o‘zgarishi yoki muhim ekotizimlarning yo‘q qilinishi tufayli omon qolish yoki yo‘q bo‘lib ketish uchun kurashishi mumkin.

Ekotizim xizmatlarining buzilishi: ekotizimlar suvni tozalash, changlatish va iqlimni tartibga solish kabi muhim xizmatlarni taqdim etadi. Ekologik favqulodda vaziyatlar bu xizmatlarni buzishi mumkin, bu esa yerdagi hayotni qo‘llab-quvvatlovchi tabiiy jarayonlardagi nomutanosibliklarga olib keladi.

Yashash joylarini yo‘q qilish: o‘rmon yong‘inlari, bo‘ronlar yoki suv toshqinlari kabi tabiiy ofatlar yashash joylariga katta zarar etkazishi va ularni ko‘plab organizmlar uchun yaroqsiz holga keltirishi mumkin. O‘rmonlarni yo‘q qilish va urbanizatsiya kabi inson faoliyati ham o‘simlik va hayvonot dunyosiga ta’sir qilib, yashash joylarini yo‘q qilishga hissa qo‘shadi.

Suv va havoning ifloslanishi: ekologik favqulodda vaziyatlar, ayniqsa ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar yoki neftning to‘kilishi natijasida suv havzalari va atmosferaning ifloslanishiga olib kelishi mumkin. Ushbu ifloslanish suv hayotiga zarar etkazishi, tuproqni ifloslantirishi va o‘simliklar va hayvonlarning sog‘lig‘iga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Iqlim o‘zgarishi: favqulodda vaziyatlar bo‘lmasa-da, iqlim o‘zgarishi kabi uzoq muddatli ekologik muammolar biosferaga chuqur ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Harorat, yog‘ingarchilik va dengiz sathining o‘zgarishi ekotizimlarni o‘zgartirishi va turlarni moslashishga yoki yo‘q bo‘lib ketishga majbur qilishi mumkin.

Kasallik tarqalishi: ekologik favqulodda vaziyatlarning buzilishi o‘simliklar va hayvonlar orasida kasalliklarning tarqalishini osonlashtirishi mumkin. Misol uchun, suv toshqini hodisalaridan keyin suv orqali yuqadigan kasalliklar ko‘proq tarqalishi mumkin.

Inson va yovvoyi tabiat mojarosi: ekologik favqulodda vaziyatlar odamlar va yovvoyi tabiat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin, chunki hayvonlar yangi yashash joylari yoki resurslarni izlashlari mumkin. Bu mojarolarga olib kelishi va inson va hayvonlar populyatsiyasiga xavf tug‘dirishi mumkin.

Oziq-ovqat zanjirlariga ta’siri: ekologik favqulodda vaziyatlar resurslar mavjudligiga ta’sir qilish orqali oziq-ovqat zanjirlari va tarmoqlarini buzishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, ekotizimdagi turli xil turlarga kaskadli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Ko‘payish va o‘sishga uzoq muddatli ta’sir: atrof-muhitdagi stresslar turli turlarning reproduktiv muvaffaqiyatlari va o‘sish sur‘atlariga ta’sir qilishi mumkin. Bu aholi sonining kamayishiga olib kelishi va ekotizimlar dinamikasini o‘zgartirishi mumkin.

Tuproq unumdorligini yo‘qotish: o‘rmon yong‘inlari va o‘rmonlarning kesilishi kabi hodisalar tuproq eroziyasi va degradatsiyasiga olib kelishi mumkin, bu esa er unumdorligiga ta’sir qiladi. Bu, o‘z navbatida, o‘simliklarning o‘sishi va turli ekotizimlarni saqlab qolish qobiliyatiga ta’sir qilishi mumkin.

Ushbu ta’sirlarni yumshatish va ularga moslashish bo‘yicha harakatlar tabiiy ofatlarga tayyorgarlik, tabiatni muhofaza qilish choralari, resurslarni barqaror boshqarish va ekologik favqulodda vaziyatlarning asosiy sabablarini bartaraf etish bo‘yicha global hamkorlikni o‘z ichiga oladi. Biosferani himoya qilish barcha tirik organizmlarning, shu jumladan odamlarning farovonligi uchun juda muhimdir, chunki u hayotiy ekotizim xizmatlarini taqdim etishni ta’minlaydi va o‘zaro bog‘liq sayyoramiz muvozanatini saqlaydi.

Muhokama bo‘limi ekologik favqulodda vaziyatlarning o‘zaro bog‘liqligini tanqidiy tahlil qilib, ushbu muammolarni hal qilishda yaxlit yondashuv zarurligini ta’kidlaydi. U iqlim o‘zgarishi, inson faoliyati va ekologik inqirozlarni kuchaytirishda ijtimoiy-iqtisodiy omillarning rolini o‘rganadi. Bundan tashqari, bo‘lim insoniyat jamiyatlariga potentsial kaskadli ta’sirlarni o‘rganadi, chunki biosferadagi uzilishlar toza suv, oziq-ovqat va havo sifati kabi muhim resurslarga ta’sir qilishi mumkin.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot biosferani himoya qilish uchun ekologik favqulodda vaziyatlarni hal qilishning dolzarbligini ta’kidlaydi. Tabiiy ofatlar va inson tomonidan kelib chiqadigan inqirozlarning umumiy ta’siri mahalliy, milliy va global darajada zudlik bilan e’tibor va kelishilgan harakatlarni talab qiladi. Qat’iy harakat qilmaslik ekotizimlarga qaytarilmas zarar yetkazishi, bioxilma-xillikni yo‘qotishi va biosferaning chidamliligi buzilishiga olib kelishi mumkin.

Maqola ekologik favqulodda vaziyatlarning ta’sirini yumshatish bo‘yicha amaliy takliflar bilan yakunlanadi. Resurslarni barqaror boshqarish, xalqaro hamkorlik va ekologik toza amaliyotni targ‘ib qilish kabi strategiyalar barqaror biosferani rivojlantirish yo‘lidagi muhim qadamlar sifatida taklif etiladi. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish va sayyoramizning kelajakdagi sog‘lig‘ini ta’minlash uchun siyosatchilar, olimlar va jamoatchilik hamkorlik qilishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Bozorov Sanjarbek. D “Qattiq maishiy chiqindilarni shahardan chetlatish va ularni utilitatsiya qilish borasidagi olib borilayotgan ishlar” Best scientists journal may 2023 [366-375]
2. M.N. Musaev, S.D.Bozorov “Qattiq maishiy chiqindilarni hayotimizdagi xavfli o‘rnini kamaytirish uchun taklif va tavsiyalar” “RESPUBLIKAMIZDA EKOLOGIYA VA HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI MUAMMOLARI VA YECHIMLARI” mavzusidagi respublika ilmiy-texnik anjuman [121-127 betlar] Termiz-2024
3. D.M.Raxmatova, S.D.Bozorov, K.Sh.Sultonbekov “Chiqindilar muammosini kamaytirishga qaratilgan samarali yechimlar” Toshkent [688-691 betlar] Fan va texnika

taraqqiyotida intellektual yoshlarning o‘rni. // Respublika ilmiy-amaliy anjumani ma’ruzalar to‘plami. -Toshkent, ToshDTU, 2024-y.

4. M.N Musayev, S.D Bozorov, K.Sh.Sultonbekov “Qattiq maishiy chiqindilarni hayotimizdagi xavfli o‘rnini kamaytirish uchun taklif va tavsiyalar” Toshkent IQRO jurnali 2024 y

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-apreldagi “2017-2021-yillarda maishiy chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish tizimini tubdan takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ 2916-sonli qarori.

6. Khanhodzhaeva N.B., Tursunbaeva G.S. Ecology and nature protection. Educational and methodical manual. T., 2015 [in Russian].

7. Mizina N.G. Hygienic risk assessment for the health of children under the influence of heavy metals polluting the environment: (on the example of Omsk): autoref. dis Ph. D. Kemerovo, 2012. 22 r. [in Russian].

8. Motuzova G.V., Karpova E.A. Chemical pollution of the biosphere and its environmental consequences. M.: publishing House of Moscow University, 2013. 304 r.[in Russian]

9. Post E, Forchhammer MC, Bret-Harte M, et al. (2009) Ecological dynamics across the Arctic associated with recent climate change. Science 325: 1355–1358.

10. Schiffels S and Durbin R (2014) Inferring human population size and separation history from multiple genome sequences. Nature Genetics 46: 919–925.

11. Simcharoena A, Savinia T, and Galea GA (2014) Female tiger Panthera tigris home range size and prey abundance: Important metrics for management. Oryx 48: 370–377.